

ВІДГУК

**офіційного опонента к. е. н. Губанової Ніно Нодарівни
на дисертаційну роботу Наркізова Миколи Миколайовича
на тему: «Інституційне забезпечення реалізації економічних функцій держави»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі
спеціальності
08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки**

**Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами,
планами, темами**

Держава є формальним інститутом, формою організації політичної спільноти під управлінням уряду, ядром політичної системи.

Держава як суб'єкт господарчої системи є результатом розвитку суспільства. Виникнення та розвиток держави, пов'язані з життєдіяльністю суспільства. Держава є найефективнішим інститутом, здатним формувати та підтримувати межі, які структурують взаємодію людей у різноманітних сферах життя.

Функціонування соціально-економічної системи залежить від ефективності політики держави. Відповідно, обґрунтування ролі інституту держави в соціально-економічній системі, інституційного забезпечення реалізації її функцій має надзвичайно важливе значення.

Дослідженню ключових аспектів інституційного забезпечення функціонування держави присвячено роботи великої кількості зарубіжних та вітчизняних науковців, економістів, що призвело до появи різноманітних поглядів на процес взаємодії держави та суспільства, функцій держави в соціально-економічній системі. Дискусійними залишаються питання визначення рівня державного втручання в економічні процеси; впливу світових фінансово-економічних суб'єктів на хід виконання державною своїх функцій та на рівень національного суверенітету; визначення ключових напрямів та видів державної економічної політики уряду залежно від актуальних викликів. Необхідність

удосконалення інституційних засад забезпечення реалізації економічних функцій держави підтверджує актуальність теми дисертаційної роботи Наркізова М.М.

За умов поглиблення світових глобалізаційних процесів, посилення кризових суспільно-політичних, економічних процесів у світі та, особливо, в Україні дисертаційна робота набуває особливого значення.

Питання обґрунтування ролі держави в соціально-економічній системі та визначення провідних інститутів, від яких залежать ключові рішення соціально-економічної політики держави, потребують подальшого дослідження. Вимагає аналізу інституційна структура механізмів реалізації економічної політики держави. Саме тому обрана тема дисертаційної роботи є актуальною як в теоретичному, так і прикладному аспектах.

Дисертаційне дослідження виконане відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Взаємодія фінансового і реального сектору економіки в умовах глобалізації» (№ державної реєстрації 0110U000588).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Аналіз змісту дисертаційної роботи, публікацій та автореферату Наркізова М.М. дозволяє стверджувати, що основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, сформульовані автором, достатньо обґрунтовані в теоретичному та методичному плані.

Науково-теоретичною основою дисертації є праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, економістів. Обґрунтованість висновків та пропозицій, наведених в роботі, підтверджується глибиною змісту наукового матеріалу, методологією дослідження, а також здатністю виділяти та аналізувати пов'язані з темою важливі актуальні аспекти.

Наркізов М. проявив себе освіченим, грамотним фахівцем, здатним до постановки конкретних завдань, здійснення комплексного аналізу та узагальнень, підготовки аргументованих висновків і рекомендацій. Дисертантом опрацьовані

теоретичні та методологічні роботи світової й вітчизняної економічної думки з питань проблематики дослідження.

У дисертаційній роботі автор використовує як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження, зокрема поєднання історичного, системного та інституційного підходів, методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, наукової абстракції, статистичного спостереження та аналізу.

Об'єктивність та обґрунтованість підготовлених дисертантом наукових висновків і рекомендацій базуються на комплексному вивченні ключових аспектів досліджуваного явища. Інформаційну базу дисертаційної роботи, що складається з 309 найменувань, склали нормативно-правові акти України з питань соціально-економічної політики; статистичні матеріали; результати наукових досліджень українських та зарубіжних вчених з питань реалізації економічної політики держави. Відповідно, положення, викладені в дисертації, базуються на вивченні та узагальненні фундаментальних теоретичних та методологічних, аналітичних досліджень.

Розкриття у дисертаційній роботі сутності інституційного статусу держави в контексті основної мети її формування (с. 11-14), а також дослідження економічного інтересу як інституту, що впливає на реалізацію економічних функцій держави (на основі використання концепції економічної соціодинаміки), дозволили автору встановити протиріччя інституційного статусу держави та економічних інтересів суспільства в ході еволюції держави.

На основі дослідження тенденцій поширення фінансиалізації суспільного життя автором розкрито значення культурної модернізації та соціокультурної трансформації як елементу сучасної інтеграційної парадигми розвитку (с. 31-35).

Комплексне дослідження спектру державних функцій надало можливість виділити основні на сучасному етапі економічні функції держави як економічного агента, що відіграє роль представника, виразника та захисника інтересів суспільства (с. 43-45).

Автором проведена характеристика суб'єктивних недоліків функціонування ринку та «провалів» функціонування держави на сучасному етапі та, відповідно,

встановлено об'єктивні підстави для вдосконалення функціонування держави, зокрема, суб'єктивність ймовірності банкрутства (та відповідний брак ефективних критеріїв та системи показників фінансового стану держави), поширення корупції та бюрократичних порядків (що викликають значне зростання трансакційних витрат та неефективне використання бюджетних коштів); «сумнівність технології» реалізації поставлених завдань (що викривляє взаємозв'язок між наявними інструментами державної політики та кінцевою метою її реалізації) (с. 55-59).

Дисертантом здійснено дослідження системи економічних функцій держави, виділивши механізми та інструменти стабілізаційної та структурної державної економічної політики, в тому числі, інструментів та механізмів реалізації грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики держави (с. 72-76). Проведено аналіз норм діючого бюджетного та податкового законодавства, що дозволило окреслити жорсткість сучасної економічної політики в Україні та визначити потенційні її ризики. Розгляд актуальних тенденцій реалізації монетарної політики дозволив визначити загрозливий потенціал світових дефляційних ризиків та визначити шляхи вдосконалення боргової політики, політики державних гарантій в Україні (с. 84-90).

Важливим видається розгляд ролі місцевих фінансів як необхідної складової для досягнення фінансової безпеки всієї України з визначенням системи відповідних інститутів, пов'язаних з питанням фінансової забезпеченості: загальних; особливих; спеціальних (с. 112-116). Здійснено характеристику основних сучасних концепцій розвитку територій (с. 123-128) з окресленням особливостей та необхідних елементів побудови кластерних комплексів господарства.

Розгляд концепцій синергізму та дифузії надав змогу визначити необхідні елементи ефективної інноваційно-інвестиційної політики держави (с. 131-133). Визначено напрямки державної політики з виводу інформаційно-промислового комплексу на шлях віддачі інвестиційного капіталу: розвиток освітньої галузі (з урахуванням підтримки людського потенціалу), оборонні замовлення, залучення ТНК та використання їх переваг тощо (с. 148-153).

З урахуванням поглиблення глобалізаційних процесів на розвиток світових господарських систем охарактеризовано негативний вплив та відповідні ризики

інституційного імпорту, що стримує розвиток національної соціально-економічної системи (с. 155-164).

Посилення соціальної нерівності в усьому світі, маргіналізації населення, посилення проблем культурної, політичної самоідентифікації цілих націй, втрата культурного підґрунтя як основного ресурсу розвитку, що загострює світову боротьбу за ресурси, актуалізують змістовну характеристику автора безперечної необхідності побудови громадянського суспільства в Україні як невід'ємного елементу економічно- та соціально міцної, відповідальної держави (с. 178-181).

Висновки за результатами дослідження логічно пов'язані з об'єктом та предметом дослідження, вичерпно аргументують виконані завдання та підтверджують досягнення поставленої мети. За своїм науково-теоретичним рівнем, змістом та оформленням дисертаційна робота Наркізова М.М. повною мірою розкриває теоретичний та практичний зміст досліджуваної проблеми.

Наукова новизна положень і результатів, одержаних особисто здобувачем та поданих на захист

Дисертаційна робота містить наукову новизну, основні положення якої представляють систему змістовно сформульованих і достатньо обґрунтованих тверджень. Найважливіші результати дослідження, одержані автором, полягають у наступному.

1. Автор обґрунтовано визначає умови досягнення ефективності функціонування господарської системи легітимність, державний суверенітет та інтеграційна спроможність держави, для забезпечення яких надзвичайно важливе значення відіграє інституційна довіра як фактор, що знижує потребу у застосуванні публічно-правових та кримінальних механізмів захисту майнових прав та договірних зобов'язань, формальних правил і регламентацій (с. 19-29). Проаналізовано соціально-економічні чинники, необхідні для успішної інтеграції суспільства, держави, економіки: «сильний політичний центр», взаємна сумісність основних суспільних цінностей; тісні економічні зв'язки; наявність істотних безперервних соціальних потоків комунікацій; значна взаємна передбачуваність поведінки; військова загроза (с. 29-31).

2. Привертає увагу дослідження суперечностей економічних функцій держави, спричинених об'єктивною неможливістю реалізації усіх інтересів суспільства як основної мети формування інституту держави, а також наявності «незводимих» інтересів (с. 15-19). Стосовно ситуації в Україні, цікавим є розгляд «ефекту блокування» як системи механізмів, які по суті закріплюють деструктивну спадщину адміністративно-командної економіки, що призвело до посилення неефективності соціально-економічних функцій держави, тобто призвело до деструкції окремих інститутів держави (с. 63-65).

3. На основі аналізу основних недоліків функціонування ринку та держави автор обґрунтовано визначає підстави удосконалення інституційного устрою держави шляхом виділення і обґрунтування чинників, пов'язаних з «провалами» функціонування держави. Визначено доцільність встановлення меж державного втручання в економічне життя, допустимих методів та інструментів такого втручання, адже основою процесу регулювання є закони розвитку та ефективного функціонування ринкової економіки, за межі яких держава не має виходити, тобто уникати ризику дестабілізації національного господарства, особливо за умов адаптації до глобальних зрушень (с. 55-62).

4. Цікавим та досить актуальним є дослідження регіональної політики (с. 107-111), зокрема, особливостей сучасного ресурсного забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні з урахуванням збільшення спектру їх повноважень у реалізації економічних і соціальних функцій держави.

Автором доведено необхідність застосування ефективною системи фінансового вирівнювання з метою забезпечення відповідного рівня національної економічної безпеки за умов актуальних суспільно-політичних зрушень та загрозливого посилення диференціації рівня розвитку (с. 112-120, додатки Ж, З).

5. Побудованою у логічному взаємозв'язку з попереднім пунктом є характеристика підстав застосування системи національного моніторингу для здійснення аналізу рівня диференціації соціально-економічного розвитку регіонів та аналізу імплементації поточних економічних реформ, пов'язаних з децентралізацією в Україні (с. 121-122).

6. Достатньо виваженими та конструктивними виглядають представлені у роботі практичні рекомендації щодо основних напрямів реформування національної господарської системи в контексті побудови ендогенізованої моделі розвитку в часи проведення інституційних реформ за рахунок використання внутрішніх ресурсів розвитку та захисту власних національних інтересів з урахуванням інтенсифікації дестабілізуючого зовнішнього впливу на розбалансовану соціально-економічну систему держави (с. 136-140).

7. Привертає увагу дослідження автором взаємодії бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики держави. Автором розкрито загрозливий вплив сучасної монетизації державного боргу в Україні, що вже призвело до катастрофічного зниження довіри до національної грошової одиниці та банківської системи в Україні. Для врегулювання зазначених питань рекомендовано використовувати інструменти фіскальної політики, а також систему методів управління ліквідністю як метод боргового регулювання (часове планування надходжень і видатків, кредитне планування, моніторинг основних ризиків, поточне управління державними рахунками) (с. 90-100).

Підсумовуючи основні висновки і результати дисертації, а також особистий внесок здобувача у вирішення обраного ним науково-теоретичного завдання, можна зазначити, що новизна наукової роботи полягає у комплексному дослідженні змісту та структури інституційної системи функціонування держави, визначення провідних інститутів, від яких залежать результати реалізації державної політики.

Повнота викладу основних наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Основні результати та висновки дисертаційної роботи викладено у 16 наукових працях, у тому числі 6 статей – у наукових фахових виданнях, 1 стаття у виданні, що включено до міжнародних наукометричних баз даних; 9 публікацій – за матеріалами конференцій.

Значимість результатів дослідження для науки і практики, рекомендації щодо їх використання

Запропоновані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації слугують розвитку економічної науки, сприяють усвідомленню й розумінню економічних явищ та їх трансформаційних процесів, можуть бути використані при розробці практичних рекомендацій для органів державної влади по удосконаленню механізмів реалізації економічної політики, а також у навчальному процесі з дисциплін економічної теорії, політичної економії, історії економічних вчень, макроекономіки, фінансів. Теоретична і практична цінність отриманих результатів дослідження Наркізова М.М. засвідчується офіційними довідками про їх впровадження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Відзначаючи актуальність дисертаційної роботи, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність основних положень, високий теоретичний рівень та практичну значущість результатів, слід зазначити, що вона містить висновки і твердження, які є дискусійними:

1. У розділі 1.2. автор розглядає сучасні тенденції розвитку економічних функцій держави. При цьому він приходить до висновку, що у разі непершочерговості економічної свободи або ж її виключення відкривається шлях до зміцнення державного економічного регулювання (с.60-70). Тракткування поширення сфери державних повноважень як «зміцнення» уявляється помилковим, тому що державне економічне регулювання може бути ефективним лише у тому випадку, коли воно ґрунтується на оптимальному співвідношенні керованих та спонтанних процесів. Ілюзія «непершочерговості економічної свободи», що періодично виникає в умовах кризових явищ, обумовлена ігноруванням виключної ролі спонтанних процесів у функціонуванні складних господарчих систем. Спроби тотального керування економічними процесами швидко призводять до спрощення та деградації суспільного розподілу праці, зниження ефективності державного регулювання економіки.

2. В роботі автор трактує економіку знань як проект модернізації держави-суспільства-економіки (с.203). Викликає сумніви коректність такого жорсткого ув'язування економіки знань з явищем модернізації. Модернізація як така передбачає констатацію відсталості країни, яка може бути подолана на шляхах повторення певних кроків, етапів і досягнень більш розвинутих країн. Перехід до економіки знань сам по собі не є модернізацією, а уявляє собою якісні зміни у способах та методах використання ресурсів, організації виробництва, ролі і місця людини в економіці.

3. Викликає великі сумніви теза здобувача щодо вирішальної ролі трансферної політики держави у технологічному та економічному розвитку країни або окремих регіонів (розділ 2.2.). Ця роль, безумовно може бути значною, навіть великою, але аж ніяк не ключовою. Якщо в економіці не існує стійкого попиту на інновації, то будь яка раціональна трансферна політика щодо технологій не здатна забезпечити інноваційно-інвестиційний шлях соціально-економічного розвитку країни.

4. Є певні питання щодо інституційних витрат впровадження моделі так званого електронного уряду, що пропонується автором як шлях до подальшої демократизації держави та оптимізації інституційного забезпечення ресурсних потреб (розділи 2.1 та 2.2). Так звана простота і прозорість не може вважатися гарантіями відповідності державного устрою цінностям свободи та відповідальності кожної людини. Ми не можемо виключати того, що електронний уряд, завдяки унікальним можливостям контролю та маніпулювання, буде ефективно обслуговувати авторитарну, а може й тоталітарну державу.

5. Дискусійним можна вважати розгляд автором концепції консерватизму та протекціонізму соціально-економічного розвитку (с. 164, 171) за умов необхідності здійснення якісно нових реформ (в тому числі, інноваційних) в економіці та соціальній сфері та за умов актуальних процесів інтеграції України в міжнародне співтовариство.

Разом з тим, зауваження не знижують наукового значення проведеного дослідження та не змінюють загальної позитивної оцінки дисертації Наркізова М.М.

Загальний висновок

Вивчення та комплексний аналіз дисертаційної роботи Наркізова М.М. на тему «Інституційне забезпечення реалізації економічних функцій держави» дозволяє зробити висновок, що за науково-теоретичним рівнем та практичною значимістю вона є самостійним, завершеним дослідженням надзвичайно актуальної економічної проблеми, містить нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності роблять значний внесок у розвиток теоретико-методологічних засад дослідження економічної системи та відзначаються науковою новизною. Визначені здобувачем завдання дослідження виконані на високому теоретико-методологічному рівні, а мету роботи досягнуто. Основні положення дисертації належним чином відображені в опублікованих наукових працях та авторефераті.

За змістом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Наркізов Микола Миколайович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук,
доцент кафедри загальної економічної теорії
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

 Н.Н. Губанова

Підпис Губанової Н.Н. засвідчую
Вчений секретар Ради НТУ «ХПІ»

 Ю.І. Зайцев